

börtönre ítélte, ilyen felirattal vezényelte ki a tömeget az utcára: "Mindszentyt a lámpavasra, Bulányit meg magasabbra!" - Ez az ember nyolc nyelven beszél. Súlyos börtönévek után is a Kádár-rendszerben létrehozta azt a "Bokor" néven ismert bázisközösség-hálózatot, mely akadályá lett az Egyház elhalását zászlajára tűző ateista állami hatalom azon munkájának, melyet a jelenlegi főpapjaink egytől egyig oly nagy mértékben támogattak. Ez a P. Bulányi soha egyetlen hangot nem hallathatott az Egyház főpapjai által ellenőrzött területen. Ellene bárki szót emelhetett. Ő soha vissza nem szólhatott. Mostanság olyan sajtóorgánumokban jelenhetnek meg nyilatkozatai, melyeket főpapjaink egyelőre még nem cenzúrázhatnak. Meddig teheti ezt, nem tudom. Nyilván addig, míg az állam hatalmi szervei úgy látják, hogy főpapjaink nem árthatnak nekik. Bulányi minden nyilatkozatában hitet tesz a jézusi szeretet és az Egyházhoz való hűsége mellett. Mégsem adnak neki teret saját Egyházában. Sőt, megtiltották neki, hogy nyilvánosan fungáljon.

Amíg tehát ebben az Egyházban a fölülről, hatalmi szóval diszponáltság lesz csupán a módi, addig csak annyiban szabad itt másképpen gondolkodni, amennyiben ez nem készleti lelkiismeretfurdalásra az ország főpapjait.

- Mennyiben változott az Egyház?

- Meggyőződésem, hogy a megváltozott viszonyok urai is tökéletes segítőtársakat fognak találni főpapjainkban. Gondot csupán az fog jelenteni, hogy a nagykorúvá érlelődött hívek körében egyre többen rájönnek arra, hogy a templomba járásnál hasznosabbra is fordíthatják idejüket, s emiatt nem kell nekik a csendőrséggel számolniok. Azt meg előbb-utóbb úgysem fogják elhinni, hogy a templomba járásért jár majd nekik a Mennysország. Persze, ez lassú folyamat. De nyugati példák eléggé előre világítanak ezen az úton.

Az Egyház már vagy 1500 éve válaszút előtt áll. Vagy rálép a jézusi nembántás-megbocsátás-segítés-szeretés útjára, és ekkor a hatalmi struktúrárt fölvaltja majd a bizalmi struktúra, vagy pedig sodródik tovább a mindenkori állami hatalmasok cégéréként, mint templom, papfönntartó és szentségkiszolgáltató vállalat. Ha majd az elsőt választja, akkor mint hegyre épült város, a világ világossága lesz. Ha nem, akkor nem változik semmi.

- Milyen esélyek vannak a jövőre nézve? Milyen az utánpótlás helyzete?

- Tele vagyok reménnyel. Isten népe nem a szolgaság Lelkét, hanem a bátorság Lelkét kapta. Egyre kevésbé kell félnünk azoktól, "akik megölik a testet". Egyszerűen azon oknál fogva, mert ezeknek a testet megölő gyilkosoknak egyre kisebb a hatékonyságuk, s egyre kevesebben is lesznek. Nem azért lesznek egyre kevesebben, mert az Egyház szorgos munkával ezt már kikínálta volna, hanem azért, mert a józan észre ható Szentlélek a jóra nyitott szívekben nagyszerűen munkálkodik Egyházon belül és kívül egyaránt, függetlenül, sőt a hatalmi struktúra ellenére. Egyre többen látják értelmetlennek, s ennek hangot is adnak, hogy miért kell kicsiny

országunkban négy fegyveres testületet is fenntartani az amúgy is múlandó életünk védelmére, amikor úgysem akar bennünket senki sem bántani. Tele vagyok reménnyel. Álmodom Jézus álma. A nembántás-megbocsátás-segítés mustármag mustárfává fog nőni, terebélyesedni, mert az elmúlt negyven esztendő szenvedése átsegített bennünket az üres hivatali tekintély imádatának súlypontjára, mely bálványimádás volt. Lassan eljutunk oda, hogy az Egyházban sem lehet majd jól megélni annak, akinek se családja, se munkaviszonya nincsen. Eljutunk oda, hogy a tisztelendőség nem azért fog kijárni valakinek, amiről nem tehet, s a főtisztelendőség sem fog kijárni valakinek olyasmért, amiről még az Isten sem tehet, hanem azért, amiről maga az ember tehet. Eljutunk oda, hogy a magatartást elébe helyezzük a szertartásnak, s egyre jobban rálátunk arra, hogy Jézus nem üzletkötés céljából jött közénk, vagyis, ennyi és ennyi ima, böjt után ennyi és ennyi égi kegy dukál, hanem azért jött, hogy Vele szövetségre lépve megvalósulhasson itt és köztünk az Isten Országá. Hiszem, hogy ez az álom, melyről nagy költőnk mondja: "...az álmok nem hazudnak".

Hiszem, hogy minden jószándékú ember "utánpótlás" lehet ebben az élő organizmusban, melyet úgy hívunk: Jézus titokzatos teste. Ez itt a földön az Isten országa.

1989. október 14.

BÁLINT B. ANDRÁS

AZ EMBER ELRONTHATATLAN

BESZÉLGETÉS BULÁNYI GYÖRGGYEL -

Ősz haj, kék szem, fürkész tekintet. A köpeny alatt lila melegítő, akár a Dózsa-sportolóké. Bár képviselője nem a Megyeri úton ismerkedett behatóbban a belügi szervek tevékenységével. Ülünk az urológiai klinika folyosóján, nővérek, orvosok, betegtársak meg-megállnak egy pillanatra, amikor idős partneremnek fölszikrázik a hangja. Kisközösségekben, Bulányi atya életművében: a Bokor-mozgalomban.

A szerzetesi pályára készülve, gondolta volna valaha, hogy a rend közkatonájaként, tanárként, papként egyszer ennyire marginális helyzetbe szorul?

Hogyan sejtettem volna? Hisz amikor erre a hivatásra szántam magam, a katolicizmus uralkodó vallás volt nemcsak Magyarországon, de egy-két protestáns országot leszámítva egész Európában. Én a kommunisták hatalomra kerülése, az egyház és az állam közti egyezmény, illetve diktátum aláírása után lettem szálla előbb az ávo, majd az előljáróim szemében is... 1919-ben születtem, hétgyermekes családból, a Mester utcában nőttem föl. Megkedveltem az irodalmat, úgy gondoltam, egy magyart tanító szerzetespap tehet legtöbbet a magyar ifjúságért. 1943 januárjában pappá szenteltek, a Pázmány egyetemen pedig elvégeztem a magyar-német

szakot. Sátoraljaújhelyre helyeztek, majd Tatára, végül 44 augusztusában Debrecenbe.

Egy, az Új Látóhatárban megjelent visszaemlékezésében említi, hogy ott kanyarodott el az élete.

Ott fordultam rá arra az útra, amelyen ma is járok: 1945 februárjában kezdődött a magyarországi kisközösségek története. Megjelent Debrecenben egy horvát jezsuita, igazolta magát a plébánosnál, kapott egy szobát a piarista rendházban. Egy szép nap megkért engemet, menjek ki vele tolmácsolni a Nyilas-telepre, mert van neki ott egy munkásleány-csoportja. Egy hónap múlva újra megkeresett, és azt mondta, létrehozott itt négy csoportot: egy felnőtt, egy munkásfiú, egy munkásleány meg egy diák közösséget, ő most már megy tovább Keletre, s a tanulócsoporthoz reám szeretné bízni. Szívesen vállalom, mondtam, de mire való ez az egész? Hamarosan olyan idők jönnek, felelte, amikor az egyház csak ilyen hat-hét fős kisközösségekben élhet tovább. Kérdeztem, mit kell csinálnom ezekben a csoportokban? Olyan kérdéseket vessünk föl, tanácsolta, hogy van-e Isten, halhatatlan-e a lélek — a többi magától fog adódni. Beszélgessünk. S meddig kell ezt nekem vezetni? Addig, amíg a résztvevők maguk is nem tudnak ilyen csoportokat kreálni és összetartani.

Tehát nem volt szempont, hogy minden közösséget pap irányítson?

Ó, semmiképpen. Abban nincs sok fantázia, hogy öt-hat ember lefoglaljon egy papot. Az a lényeg, hogy akikkel foglalkozunk, később önállóan is folytassák a munkát. Én ezt párhuzamosan végeztem a tanítással és a lelkipásztorkodással. A piároktól és a Svetits gimnáziumból kéthetenként összegyűlt az érdeklődő nép a legépebb kérdőívek megválaszolására — s három év múlva, 48 nyarára kiderült, hogy a horvát jezsuitának igaza volt. Minden egyéb lehetőség megszűnt az ifjúsági munkára. Ekkor került sor a közösségek formális megalakulására, s ekkor kezdtük a háromnapos nyári lelki gyakorlatokat. Negyven-ötven gimnazista és egyetemista fiatallal.

Úgy tudom, találkozott Mindszenty hercegprímással, s beszámolt neki módszereiről. A bíboros köztudottan konzervatív ember volt, hogy fogadta ezt a merőben új kezdeményezést?

Nagy jelenet volt. Pintér Laci bácsi, a csonka váradi egyházmegye helynöke azt javasolta: menj el Esztergomba és jelentse meg rólam a debreceni újságokban, a fiatalok szellemi megrontásával vádoltak. Elmentem, akkor már ávos kordon vette körül a primási palotát. Mindszenty nagyon csodálkozott, hogyan tudtam én bejutni... Akkor hangzott el az a számomra felejthetetlen mondat, hogy: tanár úr, párttitkárok soha nem határozhatják meg az anyaszentegyház magatartását. Ami pedig a kisközösségeket illeti, szabad-e, merhetjük-e, azt felelte: nem azért tanultuk az ősegyház történetét, hogy régiségtani ismereteinket gyarapítsuk. Ez egy fiatal papnak életre szóló megerősítést jelentett; lehet a tanúság útját járni akkor

is, ha ez a hatalomnak nem tetszik.

Menjünk tovább az időben! Államosítás, Mindszenty-per, egyezménykötés, Grósz-per... Önnek mi volt a státusa ezalatt?

Az iskolák államosítása Debrecenben ért, rólam a helynök gondoskodott, így lettem egyetemi lelkész. Ez volt az utolsó egyházi állomáshelyem. Hetenként egyszer reggel héttől nyolcig tartottam fakultatív hittanórát mintegy száz hallgatónak. Végzetesnek éltem meg az 1950. évi megegyezést, amibe — köztudott — a deportálásokkal kényszerítették bele a püspöki kart. Fő bűnömnek egy brosúra bizonyult, s benne a mondat: megkezdődött az egyházüldözés új korszaka, főpapi asszisztenciával. De még nem adtuk föl. Az Endrey püspök úr vezette Actio Catholicában terveztük az 1951. évi háromszintű országos ifjúsági lelki gyakorlatot. Gyönyörű álom, amiből nem valósult meg semmi, mert 51 tavaszán becsapott a Grósz-per, attól kezdve Czapikersek határozta meg az egyház életét. Minden püspöki aulába beült egy ávos, levelet ő bontott, minden iratra ő ütötte rá a pecsétet. Csak bajszos püspöknek hívtuk... Ezek után nekem már nem sok volt hátra. A horthysták, a kisgazdák, a szocdemek, a kommunisták, a püspökök megfélemlítése után le kellett keverni a nagy pofont a kisközösségeknek. Ügyemnek, a Bulányi-pemek, 12—13 vádlottja volt. Életfogytiglant kaptam, a többiek — köztük Török Jenő, Lakos András, Juhász Miklós — 14 évet, a kisebb halak 10 évet, 7 évet, kinek mi jutott. 1956-ban szabadult?

Nem szabadultam, kitörtünk a nemzeti felkelés alkalmával.

Hol ült?

Az „Ismerd meg hazánk börtöneit” mozgalomban szinte valamennyi fegyházat végigjártam. Vácról törttem ki, ez külön novella lenne, ha elmesélném, és próbáltam folytatni a kisközösségi munkát. Csak pár hónapig, mert 57 tavaszától a Kádár ismét begyűjtötte a szabad népet. . . Nem voltam hajlandó külföldre menni, mert akkor hitelét veszti, amit addig mondtam és csináltam. A börtönveink alatt odakint folyamatosan elsorvadt a kisközösségi mozgás, 56-ban panaszkodtak a fiúk, a tanítványaim, hogy nagyon figyelik őket ezek voltak a nagy elhalás évei. Egy adott közösség vezetője váratlanul eltűnt 24 órára valamelyik ávos pincében, ahol udvariasan megkérdezték tőle, óhajtja-e még a napvilágot meglátni. Az illető tudta, ha nem kerül elő, a holló sem károg utána. Ha Rajkot fői lehetett akasztani, ha Kovács Bélát Szibériába lehetett hurcolni, akkor az a 18—20 éves fiatal életre szólóan döntsön. Hát mit dönt? Aláírja. Mit ír alá? Azt, hogy jelenteni fogja, ha a közösségben demokráciaellenes nyilatkozatok hangzanak el. És ha valakinek elárulja, hogy mit írt alá, államtitoksértést követ el, amiért tíz évet kaphat. Csapda.

A szabadulás után nem térhetett volna vissza az

egyházba? Ha nem is tanári, de lelkeszi munkakörbe? Valóban, először egzisztenciát kellett teremtenem. Fölhívtam az ÁEH-t, mondván, tudom, hogy papi működéssem engedélyezése csak rajtuk fordul. Mire nagyon udvariasan azt válaszolták: Főtisztelendő úr megértheti, hogy a történetek után az ifjúságot nem bízhatjuk az ön kezére, de forduljon az illetékes ordináriusához. Vagyis Hamvas Csanádi püspök úrhoz. Írtam néki egy levelet, adjon módot a találkozásra, 61 elején fogadott. Belépek, köszönök, laudetur, mire az öreg püspök — aki valaha kedvelt — rám néz és azt kérdi: magabörtönben is volt? Igen. Majd írásban válaszolok magának, most nincs több időm. Laudetur. Hamvas derék pap bácsi volt, jól tudta, hogy lehallgató van az irodájában, és ha nem akar kellemetlenséget magának, nem mondhatja, hogy: kedves Gyurkám, csakhogy végre látlak! Szóval semmilyen egyházi állást nem kaptam, de ami belefér, minden vasárnap valamelyik pap barátom templomában miséztem, prédikáltam, gyóntattam. Csakhogy az nem volt munkaviszony. Hamarosan nyilvánvaló lett, hogy segéd munkásinél magasabb rangra nem pályázhatok. A kőbányai sörgyárral szembeni ócskavastelepen elnézték a bűnömet. Tudták, ki vagyok, de őket nem érdekelte. Három műszakban vasat törtem, préseltem, nem tudom, hány tonnát kellett naponként megemelni, hogy meglegyen a pénzünk, napi hatvan forint. Aztán hallottam, hogy a Tempó szállítómunkásokat toboroz.

Fizikailag bírta?

Ó, a börtönben tudtam, hogy föl kell készülnöm a civil életre, mindennap lenyomtam ötven fekvőtámaszt. A mackót hamarosan úgy emeltem, akár a hálószekrényt. Na, letelik az öt hónap próbaidő, szólnak: ne vegye föl a munkát, Bulányi elvtárs, menjen az irodára! Én mint pap értsem meg őt, a kommunistát, hogy ilyen múlttal, mint az enyém, nem lehet valaki szövetkezeti tag. Hajdan együtt sakkoztam a gyűjtőben Kisházi Ödön munkaügyi miniszterrel — elmentem hozzá. Csak a titkárnőig jutottam, de végül elintézték, hogy visszavegyenek a Tempóhoz, nem tagnak, de alkalmazottnak. Egy tízest húztam le náluk, közben négerként az Országos Fordító Irodánál műszakiszövegeket fordítottam, egyebet nem mertek reám bízni. Fordításokból éltem, lassan egyébre is használtak. Ugye, egyre kevesebben tudnak latinul, görögül, közép- vagy ónémetül, közép-franciául, és amikor ilyen szövegek jöttek, elkezdtek azokat nekem kiírni. Volt úgy, hogy egy délelőtti munkával ezer forintot is megkereshettem.

És az Ügy?...

Én azzal jöttem ki a börtönből, hogy a tanítványaim 56-ban megmagyarázták, úgyse lehet folytatni. Elhatároztam, hogy mindig csak egy személlyel, legfeljebb házaspárral foglakozom — és írógépet pedig nem veszek. Védekeztem egy újabb életfogytiglantól. Mert a

debreceni lakásom írógépestül, bútorostul egy ávosé lett. Na, négy esztendeig tartottam magam ehhez a fogadalomhoz. Hogy többé ne tartsam magam, abban sokat segített a kormány és a Vatikán 1964 szeptember 14-i megegyezése. Az kevésbé izgatott, hogy a magyar püspökök 50-ben megegyeztek, mert tudtam, XII. Pius megüzente, hogy: ehhez nektek nem volt jogotok. És állandóan imádkozott a hallgató egyházért. De 64-ben hirtelen öt püspököt nevezett ki a pápa, akiket a megalkuvó Czapik. El kellett gondolkoznom, hogy hát kinek a katonája vagyok én? Ebből a meditálásból született meg a hatkötetes, 1200 oldalas munkám, a KIO: Keressétek az Isten Országát! Utána néztem benne még egyszer, Jézus Krisztus valóban azt gondolta-e, amit mondott, vagy azt, amit a hierarchia itt 2000 esztendeig anyaszentegyház címen művelt. Ezt tisztáztam ebben a műben. A hatvanas évek végén már nem tartottam magamra nézve kötelezőnek a börtönben tett fogadalomat... újból munkába lendültem.

Elnézést a közbevigaszt, tanár úr nem várt jelentős reformokat, szerkezeti és működési változást a Zsinat dekretumaitól? Például azt, hogy megszűnik a hierarchia mindenhatósága...

A KIO-ban egyetlen mondatot tudtam felhasználni az összes iratból: „Ahogyan Krisztus szegénységben és üldözöttségben teljesítette be a megváltás művét, az egyháznak az a hivatása, hogy ugyanezen az úton járjon.” Na, mondom, ez nekem való. Ennél többet a dekrétumokból én nem tudtam hasznosítani. A gondolatok feszítő hatására azt mondtam néhány közeli barátomnak: most már az idő azt kívánja, hogy lépjünk. 68-ra újból van három kisközösségem. Egy a régiékből, egy a fiatalokból meg egy a papokból. Összesen húsz ember. Találkozunk egy-egy volt havonta, de millió egyéb ügy akadt, amikor amúgy is összejöttünk. Az öcsémmel vetünk Budán egy víkendházat; a vasárnap az övé volt a szombat az enyém. Minden szombat délután együtt voltunk pihentünk, bütyköltünk, beszélgettünk gyerekestül, családostul. Ez volt az elszemtelenedési folyamatunk; újfent le tudtuk győzni a félelmeinket. Nem tudtuk még akkor, hogy a gazdasági reform új szellemet is fog hozni, hogy hamarosan jön Helsinki, hogy 70-ben rendezik az utolsó kisközösségi pert. Emődi Laciék üzenetek is nékem akkor: vigyázz Gyurka, mert most megint te következel.

Arra nem gondolt, hogy Emődiékkel, a Regnum Marianum kereteiben dolgozzék tovább? Nekik már volt egy jól szervezett struktúrájuk és fegyelmezett — több mint fél évszázados — működési rendjük.

Emődít én fölkerestem, amikor kijött a börtönből, ennek eredményeként a regnumi vezetők lelki gyakorlatát két alkalommal is én tartottam, s mi is meghívtuk az ő embereiket. Igaz papi és testvéri barátkozás indult.

Ógörögöt, exegézist adtam elő a Regnum teológiáján, tehát nagyon szoros kapcsolat alakult ki. Aztán 76-ban valami új kezdődik. Az állam belátja, hogy nincs módja bennünket bebörtönözni. De azt eléri, hogy Lékailegyen az esztergomi érsek, s vele megállapodik abban, hogy a kardinális a kisközösségeket felszámolja, irányzatra való tekintet nélkül — de már egyházfegyelmi eszközökkel. A primás 76-ban kezd engem eretnekezni, s a decemberi püspökkari konferencián akarja a kegyelem-döfést megadni a mozgalomnak és minden rendszeren dolgozó papnak. Naiv volt, nem tudta, hogy az egész élete reá fog menni erre a küzdelemre. „Bulányi György hiányos teológiai műveltségéből fakadó tévtanai ez volt az ellenem szerkesztett vádirat címe, amelyet kiosztottak a püspököknek. Egyúttal valamennyiüknek átadta a bulányista papok jegyzékét azzal, hogy ki-ki a maga hatáskörében büntesse meg őket. Endrey püspök felállt a konferencián: hiszen ezek a legjobb papjaim. Egy másik püspök pedig mindhez elment, s kiderült, egyikük sem ismer engem személyesen, sőt, volt aki nem is hallott felőlem. A korelnök megkérdezte Lékaitól: te Laci, beszéltél te már a Bulányival? Nem. Te Laci, a Bulányi írt neked egy levelet, válaszoltál néki? Nem. A püspöki kartól — akármin ment is át 50-től vagy 64-től fogva — még távol állott, hogy kiálljon az ország legbuzgóbb papjai ellen. A Lelkipásztori marketing című munkámról azonban egy 78. novemberi körlevél megállapítja, hogy ez a füzet le akarja szakítani a püspökről a magyar katolikus egyházat. Pedig sem ez nincs benne, sem az ellenkezője; másról szól. Ez az írásom sem jelent meg, ahogy a többi sem. Mert amint megjelenik, nyomban kiderülne, hogy a hazai és a világegyház vezetői messze elrugaszkodtak a valóságtól, amikor ítékeztek felettük. Ez kissé áttételesen hangzik.

Jó, másképp fogalmazom. Nem azt mondják a tanítási-imról, amit tényleg tanítok, hanem amit akarnak. A 70-es években Lékai fel akart számolni mindenféle kisközösségi munkát. A Regnumét is. A püspöki kar egyik körlevele a Regnumot támadja, mert papjai alba nélkül miséznek, a másik minket, szintén valami formai kifogással.

De később a bíboros már különbséget tett...

A helyzet akkor változott meg, amikor a pápa 1980-ban üzenetet intézett a magyar katolikusokhoz, és ebben megemlítette a kisközösségi pasztorációs formát. A bíboros 76 decemberében — amikor huszonöt bokorbeli ember fölkereste, tiltakozván az ellen, hogy a rendem által engem Rómába hívasson — ő azt mondta: értsék meg, a bázis hiába hivatkozik a kisközösségi munkát ajánló E vangélii nuntiandi kezdetű enciklikára, az csak a Nyugatnak szól. A pápai levél után ezt az állítását nem tarthatta tovább. Ekkor a Miklós Imre—Lékai agytröszt megszülte az újabb eredményt, s a bíboros az II Regno című lap novemberi számában jelentette ki első ízben, hogy Magyarországon vannak kisközösségek, méghozzá jók, amelyek együttműködnek a hierarchiával, és

rosszak, amelyek nem engedelmességeknek, sőt, a katonai szolgálatot is megtagadják. Ekkor a Regnummal való viszonyunk még felhőtlen. 81 májusában a bíborost meghívják koncelebrálni a nagymarosi találkozóra. ő a részvételét feltételhez, egy szöveg aláírásához kívánja kötni, amely egyértelműen Az egyházrend című munkám ellen irányul. Ekkor a Regnum úgy felel — s itt írjuk be aranybetűkkel nevét az egyháztörténelembe — , hogy a magyar papság egységét bontja meg, ha a bíboros úr mégis ragaszkodik a föltételhez, akkor elmarad a 81-es ifjúsági találkozó. Visszautasítják Lékai másik kérését is, nevezetesen, hogy kihívassa a televíziót. A tenger szenvedésből született bázisközösségeket nem hajlandók a bíboros propagandájának oltárán feláldozni.

Ha jól emlékszem. Lékai László ekkor válaszlépéseket tett a kisközösségi papok ellen.

Két fiatal hazabeli lelkész, Kovács Lacit és Gromon Bandit fölfüggesztett és kényszertartózkodási helyet jelölt ki számukra — nem a rendőrség, hanem a bíboros úr. Ezzel kezdődött kizárata- sunk Budapestről. És 81 decemberében jön létre a Tribunal Budapestense, amikor Lékai négy professzorral együtt dialógusra hív. Én is ötödma- gammal érkezem, de csak egyedül engednek be. A dialógus kihallgatás lett. Hangneme minősíthetetlen. 53-ban a Péter Gábor ávós őrnagya nagyobb tiszteletet tanúsított személyem iránt, mint a főtisztelendő professzor urak. írják le kérdéseiket, kértem végül, már porig alázva, majd megválaszolom őket. Másodjára tovább durvult a hangnemük, el is határoztam, egy esetleges harmadik beszélgetésen nem veszek részt. Közben azonban ismeretlen személyek eljuttatták Lékaihoz az 1981 őszén írt Erény-e az engedelmisség című dolgozatomat. A meggyőződéshez való hűséget dicséri ez az írás, s az embernek ember általi engedelmes- kedtetését állítja együttélésünk rákfenéjének. A katolikus egyház hierarchikus rendjének, miként a hadseregnek is, ezzel szemben az engedelmisség az alapja. Pedig a fenti hűség jelenti Jézus követését, és nem az, hogy a másik ember zsebében tartom a hitemet, a meggyőződésemet. Esztergom újabb találkozóra hívott, amire 1982. március 7-én egy levelet küldtem. Ennek szövege bejárta a világsajtót... a magyart kivéve. Nem sokkal később, áprilisban azután megjelent az Új Emberben a tévedéseim lajstroma, vonjam vissza mindazt, amit sohase képviseltem. Júniusban pedig kihirdették a püspöki kar ítélete, aminek a lényege, hogy én az egyházi tanítással szembeni tanokat hirdetek, s amíg felőlük a Hittani Kongregáció nem nyilatkozik, megvonják tőlem a nyilvános működés jogát. Nemcsak úgy együttesen mint testület, hanem az egyes püspökök, a saját egyházmegyéjükben. Kétezer év alatt ilyen egyházjogi abszurdum nem történt. Nem függesztettek fel, misézhetek, prédikálhatok, gyóntathatok — csak egyházi épületben nem. Megtették ugyanazt, amit Rákosi, megvonták a működési engedélyemet. Taníts, misézz a sűrű erdő közepén, csak a ben-

nünket hagyj békén!

Ekkor a Bokornak, hiszen már így nevezték az ön által irányított bázismozgalmat, hány tagja lehetett?

Ezer... talán. Nem is fontos. De peregnék az események. Aranybetű után fekete betű... Májusban ismét Nagymaros. Lécai közölteti Kovács Lacival és velem, hogy nem koncelebrál velünk. Félóra alatt megtudja háromezer ember, forrongó méhkassá válik a tábor — s az ottlévő papok 85—90 százaléka beöltözik. Megtörik az egységet azok, akik egy éve még nem voltak hajlandók. Ettől az időponttól valamennyi hazai kisközösségi irányzat fokozatosan és határozottan elzárkózik tőlünk. Jelentős személyeket fölkerestem és jeleztem nekik, hogy e diszkrimináció hatását én roppant negatívan ítélt meg a pasztorális munka szempontjából. Az Orientierung című svájci katolikus folyóirat szerint a Bokor a szolidaritás legkisebb jelét sem tapasztalhatta a többi kisközösség részéről... 82-ben vagyunk. Most jön a legfájdalmasabb szakasz, aminek ezt a címet adhatnánk: a Vatikán parírozik az államegyházi hivatalnak. 1983-ban Casaroli államtitkár levelet ír a püspöki karnak, s ebben bennünket engedelmességre szólít fel; a levél megjelenik az Új Emberben. Én a külföldi sajtóban teszem közzé, mert itthon nem tehetem, hogy három engedetlenségünk van: 45 óta létezőnk, lelki gyakorlatokat tartunk plébániákon és püspöki akarat ellenére, és megtagadjuk a katonai szolgálatot. Úgy látjuk, mi vagyunk hűek a jézusi tanításhoz, a püspökök az államegyházi hivatalnak engedelmeskednek. Szaladjunk tovább! 1985-ben, amikor még reménykedtem abban, hogy a Vatikán a végső lépést nem teszi meg — ez az én tanításbeli elítélésem volna —, megérkezik a Ratzinger bíboros követe 12 ponttal, kiollózott zsinati szövegekkel, hogy ezt írjam alá. Kétnapos alig-alvás után aláírom azzal, hogy ki kell egészítenem egy 13. ponttal. Ebben a Dignitatis humanae-ből szedem össze az idézeteket az emberi lelkiismeretről.

S abban a bizonyos 12 pontban mi áll?

A katolikus tanítás, azzal a végkicsengéssel, hogy engedelmeskednünk kell a püspököknek és az államhatalomnak.

Máig sem értem, mi készítette a Szentszéket arra, hogy egy jól működő, hitgyakorló katolikus mozgalmat és annak vezetőjét elítélje? A Vatikánt nem köthetik olyan függőségek és félelmek, mint az itthoni püspököket, espereseket, plébánosokat...

Hans Jakob Stehle ezt a kérdést 570 lapos könyvben válaszolta meg. Én ebből értettem meg, miért bánnak velem úgy, ahogy. Mindjárt összefoglalom, de előbb zárjuk le időrendben a történetet. 86 januárban hozza a generálisom Ratzinger levelét, amelynek lényege, hogy Az egyházrend című művemben téves, veszélyes, kétértelmű tételek találhatók, és én ezeket azonnal vonjam

vissza. Minden szerkezet nélküli, hosszú írás. A vájtfulú azonban kihámozza a magvát, amely szerint én azt állítom: valaki attól pap, hogy van néki kisközössége. Ráadásként: nők papsága, gyóntatási lazaságok satöbbi. Postafordultával válaszolok: Az egyházrend — kézirat. Minden erkölcs és jog azt kívánja, hogy nyilvánosan elítélni csak nyilvánosan ismert tanokat szabad Újabb levél: Az egyházrend közismert, hiszen és gépiratban terjesztetem

egy hónapot ad a visszavonásra. Ezalatt a hónap alatt írtam németül egy könyvet: ez a Nagypénteki levél. Éjjel-nappal dolgoztam rajta, de ez se jelenhetett meg, se itthon, se külföldön. Pedig nemcsak egyházi kiadóknak küldtem. Le kellett vonnom a következtetést: a Bokor mondanivalója senkit nem érdekel.

De engem nagyon. Ha legalább röviden...

Jó, ne kerüljessük a kását. Ide figyeljen: van a vallás és van az Isten országa. A vallásos ember ugyanazokért a célokért cselekszik, mint a nem hívő, csak másképp: keresztet vet, összeteszi a kezét, imádkozik, vasárnaponként templomba megy. Engedelmeskedik is azért, hogy baja ne legyen és, hogy előbbre jusson. Magát a Jóistent is eszközként használja kiváltságai eléréséhez és megtartásához, miatyánkok és misék eszközeivel... És van az Isten országa, amelyben, azt gondoljuk, hogy Isten maga szentháromsági életének a mását akarja megteremteni általunk a világon. S ahogyan lehetséges férfi és nő odaadó szeretete a házasságban, nem követnek el olyasmit a másik ellen, amit nem kívánnak maguknak, ugyanúgy lehetséges ez egy kisközösségben is, és az ilyen kisközösségek sokaságából felépülhet a szeretet társadalma. Ennek feltétele azonban, hogy ne tapossuk ki egymás belét azért, hogy mi kapjuk a plusz száz forintot. Az Ország népe kevesebből éljen, mint amennyit meg tud keresni, mert vannak nálunknál szegényebbek, akiket segíteniük kell. Az Ország népe nem tesz ígéretet sem arra, hogy az egyház vagy haza, vagy az osztály nevében fegyvert fog kereszt és nem kereszt hadjáratokban. Hát ez a Bokor mondanivalója, ami nem kell annak, aki kiváltságokra törekszik, s el akarja kerülni a vértanúságot.

Kezdeni érteni az imént félbehagyott gondolatot, vajon a Vatikán miért lép föl a tanár úr, illetve a Bokor ellen... A Vatikán azt akarja, hogy legyen püspök. — Mert ha nincs püspök, akkor nincsen pap. Ha nincsen pap, akkor nem juthatsz be a mennyországba. Boldogult Dudás püspök azért nem engedte, hogy papjai illegális lelki gyakorlatot tartsanak a görögkatolikus fiataloknak, mert attól félt, akkor a papjait elviszi az ávó. És ha elviszi az ávó, ottmaradnak a hívek szentségkiszolgáltató nélkül. És ha nincs szentségkiszolgáltató, nem juthatunk be a mennyországba. Márpedig a mi célunk: bekerülni. Hans Jakob Stehle az említett könyvben egyenesen kimondja: a Vatikánnak nincs alternatívája. Megpróbáltak illegálisan püspököt szentelni a Szovjetunióban; a szomszéd szobában ott várt az NKVD. Se tárgyalással, sem más akciókkal nem jutottak semmire. Amikor a pápa 80.

születésnapján gratulált a Hruscsov koma, akkor Rómában fellélegeztek: most már tehetnek valamit.

A Bokor ökumenikus mozgalom?

A lehető legteljesebb mértékben. Azt szeretném, ha egy-egy közösségben együtt ülne a katolikus, a református, a mohamedán, a buddhista, sőt, egy ateista is. Az Isten mindnyájunkat lelkiismerettel ajándékozott meg. Nincs külön katolikus meg evangélikus meg baptista lelkiismeret; emberi lelkiismeret van.

Nyilván ez a nyitottság is irritál egyeseket a magyar egyházban vagy a Vatikánban.

Azt mondom magának: András, beszéljünk Ady Endre költészetéről. Rendben. De mindjárt hozzáteszem: én tévedhetetlen vagyok. . . Ha magának csak párányi önérzete van, feláll és faképnél hagy. És igaza van.

Valóban, az egyház, mint tanító hivatal, hit és erkölcs dolgában tévedhetetlennek tartja magát, parancsainak betartását az egyedül üdvözítő útnak. Milyen jövőt jósol egy ilyen egyháznak, egy ilyen hívő népnek, tanár úr?

Nagy esélyünk, hogy a Jóisten értelemmel áldotta meg az embert. A katolikus hívő sajnos a legreménytelenebb alany, hiszen egyetlen más vallás sem tudta annyira elhitetni a követőivel, hogy az igazság a papok zsebében van. Egy átlagos plébános vétója akadémikus szintű katolikus értelmiségieket is elbizonytalanít. Én mégis bízom az értelemben. Hogy egyszer abszurdnak minősül Jézus egyházában minden hierarchia. Hyeros: pap. Arcbia: uralom. Jézus Krisztus azért jött volna közéink, hogy a papok uralkodjanak a többiek fölött? Én hiszek abban, hogy az ember elronthatatlan. Hiszek abban, hogy minden generáció használni akarja az eszét, akár-hogy manipulálták az anyját vagy az apját. Hiszek abban, hogy elmondhatom az embereknek a véleményemet, s lesz, aki meghallgat. Ahogy én is meghallgatok másokat, s az elmémmel kontrollálom, igazat adhatok-e neki vagy sem. De amíg beszél, addig én befogom a számat. S a végén vagy megállapodunk, vagy nem. Az se baj, ha tízen tízféléképpen gondolkodunk.

Ennek ellenére a Bokorban működnek aktív papok. Ók tehát elfogadják, hogy nem a klérus jelenti az egyedül üdvözítő megoldást?

A Bokorban mindössze harmincöt pap van, ez elenyésző az immár kétezres létszámhoz képest. S valamennyien katolikusok. A protestánsok, úgy látom, félnek közibénk állni. Sok református, evangélikus lelkeszel vagyok jó viszonyban, őszintén megmondták, tartanak fölötteseik vagy az ÁEH bosszújától. Családjuk van.

A Bokor katonaköteles tagjainak muszáj megtagadniuk a fegyveres szolgálatot?

A Bokorban semmi nem kötelező, mindenkinek a lelkiismeretére bízunk a döntést. Élet ott van, ahol engem nem kényszerítenek semmire. A Bokorba járni sem

kötelező. Győzzetek meg arról, hogy nékem kiscsoportba kell járnom.

Egy bulányista fiútól hallottam, hogy a Bokor közösségi alkalmi hat-hét óra hosszát tartanak. Nem sok ez? Bírja figyelemmel és áhítattal egy ember?

Havonta egyszer találkozunk, némelyik résztvevő több száz kilométert utazik, hogy jelen lehessen. Öt óránál többre sose tervezzük, de hát nem lehet abbahagyni. Minden találkozóért más felel. Az összejövétel a soros elnök elmékedésével indul. Pontosabban: gyónik, beszámol a közösségnek, hogy áll az Úr színe előtt. Utána hozzászólunk, imádkozunk. Ez legalább másfél óra. Van olyan csoport, ahol nem gyónnak csak elmékednek, de a trend az, hogy keményen be kell számolni, mi történt velünk az elmúlt hónapokban. Baráti önfeltárás, ki hogyan bírja ki a férjével, a feleségével, gyerekeivel, munkatársaival. Hogyan haladunk előre a jézusi úton? Ezután jön a házi feladat. Amiben előző alkalommal megállapodtunk: ezt vagy amazt az otthon elolvasott szöveget megvitátjuk. Előadás nincs. Az első körben egymáshoz nem szólunk hozzá, csak a szöveghez. A második körben széttépjük egymást, ízekre szedjük a különböző véleményeket. Ezzel már eltelik háromnegy óra, akkor már fel kell állni, bekapunk egykét falatot, megbeszéljük a magánügyeket. A szünet után jönnek a hozott témák. A soros elnök felírja, kinek milyen közlendője, kérdeznivalója van. Ezekből is nagy viták ke-rekednek. Így esik aztán hogy délután háromkor össze-jövünk és este tízkor széledünk széjjel.

A házi feladat miből áll?

Akármi lehet. Elsősorban persze a Bokor teológiai irodalma a téma. Minden évben legalább ezer, ezerkétszáz oldalt termelünk, önálló munka vagy fordítás révén. Tudomásul kell venni az újdonságokat, s meg kell vitatni, el kell terjeszteni a Bokorban. Állandó témánk az ősegyházi irodalom, lehetőleg eredetiben. A Bokor állandó latin, görög, héber és egyéb nyelvtanfolyamot tart kezdőknek és haladóknak. Természetesen nem csupa egyetemi tanár jár a Bokorba, de mi a melósnak is tudunk görög nyelvleckét adni Érettségije gyakorlatilag mindenkinek van. Milyen embersége lehet annak a harmincesztendő embernek, aki a mai világban nem képes leérettségizni? Velük karitatíve foglalkozunk, nem közösségben.

Az Éj Látóhatárban megjelent interjúban tanár úr kiemelt szerepet tulajdonít az üldözésnek. Szükségszerű, hogy egy igaz keresztényt, lelkiismeretét követő embert üldözzenek? Ez engem a jehovisták üldözéskomplexusára emlékeztet; szerintük az üdvözülésnek feltétele, hogy a hívőt zaklassák, fenyegetés, börtönbe csukják, pusztán azért, mert hisz.

Aki nem hajlandó teljesíteni a világi vagy az egyházi hatalom elvárásait, azt szükségképp üldözni fogják. Nem ragaszkodunk hozzá, nem feltétele az semminek, Isten országa éppakkor valósul meg, ha senkinek nem lesz része üldöztetésben. De amíg meg nem valósul,

addig a jézusi magatartás kihívja a hatalom rosszallását és retorzióját. A hit célja a félelem megszüntetése, az üldözés felszámolása. Ehhez van szükség a kisközösségekre, ez az egyház jövője. A Lelkipásztori marketing című írásomban erre buzdítom a papságot: minden plébánián alakuljanak báziscsoportok, ezekből épüljön az egyház, alulról fölfelé, ne fordítva. S ezért a papok tehetnék a legtöbbet. Nincs feleségük, nem kell házat építeniük, gyárba járniuk — dolgozhatnának. De a kisközösség nem fogja azt a papot elfogadni, aki folyton azt hangoztatja, hogy csak ő az egyház. Nem fogja elfogadni a mesterséges tekintélyt, mert a kisközösség természetesen az egyenlőség talaján áll. Sok pap viszont nem enged a tekintélyéből. Ezért nézi ellenszenvvel a bázismozgalmat, ezért ellenzi a laikusok bevonását a liturgiába vagy a hitoktatásba. Féltekenység. Miért apostolkodik a civil ott, ahol nékem, a papnak kellene — de én nem merek vagy nem tudok? Most már minden közérteslány beledumálhat az egyház dolgaiba? De talán nem ez az alapvető baja a magyar katolicizmusnak. Az a baja, hogy nem lehet leülni a püspökökkel és a plébánosokkal, s őszintén megbeszélni: gyerekek, hát a kutyának sem kell, amit prédikálunk. A felnőtt lakosságnak elenyésző hányada jár vasárnap templomba. A misét hallgatók 80 százaléka elmúlt hatvanéves és nő; száz munkaképes férfiből jó, ha egy-kettő vesz részt a szertatásokon. Mikor valljuk be végre, hogy nem értünk ahhoz, amire vállalkoztunk? Mikor ismerjük el, hogy az egyház a teljes lerobbantság állapotába került? Húsz esztendővel ezelőtt mindezt megírtam, felmérések alapján. Mint a cukorra, gyűltek rá a papok, már aki elolvasta. Te Gyurka, gyere, tarts minálunk lelkipályát. Annyi helyre hívtak, hogy majd szétszakadtam. Végül megkérdeztem az egyik plébánost: megfelel neked civil is? Megfelel. A magyar egyház történetében először 1973-ban tartott háromnapos lelkipályát egy villanyszerelő férfi és egy földrajz szakos tanár. Ezt a nyitást a Lécai-decennium megmérgezte, bizalmi válságot kavart, ma a papság zömének meggyőződése, hogy kerülendő eretnekek vagyunk. Indul az élet — hitbuzgalmi alapon. Nem hisznek a papok abban az alapon, amelyre az egész kereszténység épül: a jézusi út lehetőségében. Nem hisznek, mert egész életükben az állam-egyház hivatalnokai voltak. S csodálkoznak, hogy kezdeti lelkesedésük dacára mindig minden tönkremegy. Retteneteset vétkezett Lécai bíboros azzal, hogy a katolikus egyházat kiszolgáltatta Miklós Imre akaratának.

És ezen a Paskai-féle vezetés nem tud, nem kíván változtam?

86 nagypénteken megírtam azt a bizonyos könyvnyi terjedelmű választ Ratzingemek. Oda- vissza leveleztünk, míg 87 júniusában megjelent az ÚJ Emberben a Hittani Kongregáció kritikája, anélkül, hogy erre a nyilvánosság előtt válaszolhattam volna. Ezek után mit tett Paskai érsek? Megpróbált rábírní, újam alá az ellenkezőjét an-

nak, amit gondolok. Én meg azt javasoltam, a püspöki kar vonja vissza 1982-ben kelt diszkriminációját. Nem jutottunk dűlőre. Most, ezen a hétvégén folyik a kisközösségek bemutatkozása az Örökimádás templomban. A Bokor képviselőit nem hívták meg.

A Bokor kifejezés honnan ered?

Én írtam le még a hetvenes években, hogy a közösségeknek úgy kell támadniuk, ahogy a bokor kinő a talajból. A szó bekerült a közforgalomba, s ránk ragadt. Jelenleg körülbelül kétezren tartoznak hozzánk, ennek 35 százaléka pesti, a többi vidéki.

És hogy kerülhet valamelyik kisközösségbe valaki?

Nehezen. Pedig nincsenek feltételeink — de egyház-közseink sincsenek, legalábbis a városokban. Ha volnának, könnyebben menne. Egyébként a közösségbe hosszas egyéni foglalkozás után lehet bekerülni. Általában elvárjuk tagjainktól, hogy néhány éven belül önálló csoportot alakítsanak, új tagokból. Szelíd, türelmes, belátó keresztényeket akarunk nevelni, akik nem mondanak le arról, hogy elérjük az Isten országát.

FARKAS ISTVÁN – MOLNÁR GYULA

ENERGIÁK ÉLŐ FOLYAMÁBAN

Jézus mondta: Ismerd meg, ami a szemed előtt van, és ami elrejtett, ki lesz nyilvánítva neked. Mert nincs semmi elrejtett, ami majd ki ne lenne nyilatkoztatva.

(Tamás evangéliuma,5.)

Aznap ismét tél lett. Kőbányán szállingózott a hó is, amikor elindultam. Pedig reggel már búgott az örvös galamb a platán ágán, és a tavasz lehelete megérintette a sétány fáinak rügyeit is. Az emberek visszavették sapkáikat és mogorván télikabátjaikba húzódtak a metrón. Az 1-es villamos áramszünet miatt leállt. A fekete tömeg összezúfolódva várta a villamospótlót. Sokan elindultunk gyalog a Róbert Károly körút hőmpölygő zajában.

A kis szoba-konyhában csend fogadott és nyugalom. Van itt egy kis szabolcsi pálinka - mondta Gyuszi. Átmelegít - tette hozzá, mert látta, hogy összedörgölöm a kezimet. Az asztalhoz ültünk le.

Mondanék pár szót arról, hogy miért is szeretnék veled beszélgetni - kezdtem bele. Nemrég, amikor